

ANTROPOLOGIE ȘI ACȚIUNE POLITICĂ

Preambulul etic la politica justă

P. Abelardo LOBATO, op.
Lugano, Elveția

Această conferință se situează în studiul raportului ce trebuie să existe între etică și politică. Nu sunt același lucru, așa cum au afirmat totalitarismele de-a lungul istoriei, și nu trebuie să fie separate complet, așa cum credea Machiavelli și așa cum pare să fie acceptat cu ușurință de marea parte a personalităților politice ale modernității. Aceste două poziții s-au dovedit a fi nefaste în secolul trecut și trebuie lăsate deoparte. Rămâne astfel o a treia cale, aceea a distincției între cele două și complementaritatea lor. Această cale, începută de Aristotel și puternic dezvoltată de Toma de Aquino, pare să fie adecvată situației noastre. Pe această linie de gândire, etica și politica trebuie să aibă o autonomie reală și, de asemenea, un anumit primat.

Politica este prin natura ei „arhitectonică”, fiind chemată să conducă toate activitățile cetățenilor, propunând scopurile potrivite și căutând mijloacele necesare vieții omului în societate. Politica administrează și guvernează viața orașului. Primatul ei este directiv.

Aplicând deci criteriul în baza căruia are mai multă valoare acea acțiune care are un obiect mai nobil și mai elevat, trebuie să admitem că, dintre toate științele practice, politica ocupă primul loc și are o funcție ordonatoare ce urmărește obținerea binelui ultim și perfect în realitățile umane (*I Pol. Proem*, 7).

De partea sa, și etica are un primat în acțiunea umană, deoarece realizează într-un mod perfect promovarea omului, dat fiind că nu doar face opera lui bună, ci face ca și omul să fie bun, lucru despre care nu putem vorbi în cazul virtuților intelectuale și factuale. Primatul eticii este mai deosebit și are un orizont mai amplu.

Dintre aceste două „primat”, cultura actuală este mai dispusă să-l accepte pe cel al politicii: *D'abord la politique!* („Mai întâi politica!”) Politica este mai atentă la putere și la avere, deci la dominarea omului asupra omului. În schimb, etica presupune un mare efort pentru achiziționarea și dobândirea virtuților cardinale, efort pe care, de obicei, doar puțini sunt dispuși să-l facă. Omul culturii de astăzi nu mai caută adevărul, nici binele, deoarece sunt exigente, ci se mulțumește cu părerile și justificările propuse de așa-numita „gândire slabă”. Însă paradoxul este că omul de

astăzi, de obicei, fără ocupație, cere din ce în ce mai mult oamenilor politici motivele și fundamentele acțiunii lor și este înfometat și însetat de o politică în serviciul omului.

În această situație, pare oportună întoarcerea la dimensiunea etică a omului. Și în acest domeniu, gândul lui Toma de Aquino, propus de magisterul Papei Ioan Paul al II-lea ca *Doctor humanitatis*, ne ajută să recuperăm această dimensiune etică necesară exercițiului corect al politicii.

Acest Congres, având ca temă „Politica”, are un precedent în România. SITA (Societatea Internațională Sfântul Toma de Aquino) și-a început activitățile culturale la Sinaia în 2001 și în mai 2002 a avut loc la Oradea al doilea Congres având ca temă chiar „Sfântul Toma și filozofia politică”. Discursul meu la acea întâlnire a vorbit despre doctrina tomistă cu referință la acțiunea morală în politică. Un volum editat și un CD au făcut cunoscute în limba română lucrările Congresului. Prezentarea de astăzi urmărește dezvoltarea doctrinei tomiste în această privință și se situează în contribuția pe care etica o poate avea și trebuie să o aibă în politică în situația culturală prezentă, fără a-i minimaliza autonomia în vreun fel. După părerea noastră, este vorba despre o contribuție importantă de care politica are nevoie. Politica se ocupă de dimensiunea socială a omului, de lucrurile umane, de conducerea societății, de binele comun. Pentru a fi corectă, politica, ce propune scopurile și adoptă mijloacele, trebuie să aibă o cunoaștere suficientă a realității umane.

Activitatea politică implică antropologia. O mică eroare, o ignoranță a omului la punctul de plecare, dacă nu este corectată, va deveni mereu tot mai mare. Sfântul Augustin, care propunea construirea „cetății lui Dumnezeu”, observa că în trecut imperiile erau fondate pe nedreptate: *Magna imperia, magna latrocinia!* Privirea noastră către trecutul neîndepărtat al secolului al XX-lea ne duce în fața celor mai mari calamități din istorie. Punctul de plecare al unor astfel de monstruoziități politice și inumane îl reprezintă erorile și teoriile false despre om. De fapt, criza epocală a timpului prezent are o cauză politică. Carlo Levi a descris-o în cartea sa – *Se questo è un uomo!* (Dacă acesta este om!). Potrivit lui Hume, devenise normal să lăsăm la o parte, ca realități private, fie etica, fie religia, fără să ne gândim că ambele sunt cele mai universale componente ale culturii, sunt valori transcendente. Pierderea simțului moral, uitarea ființei și a sufletului au favorizat pierderea umanității omului. Recuperarea acestei umanități este o condiție de salvare. De aceea, prima contribuție a eticii în politică este aceea de a dezvălui omul în întregul lui adevăr. Antropologia, sau umanismul integral, a devenit un preambul necesar politicii drepte.

Omul este subiectul și obiectul politicii. Metantropologia, în dimensiunea sa etică, are o importanță deosebită în ceea ce privește omul, propune un

preambul ce revelează omul omului, ca răspuns la întrebarea: Tu cine ești? Acest preambul poate fi dezvoltat în trei dimensiuni, și anume, identitatea personală, calea specifică sau legea omului și drepturile care-i aparțin. Acțiunea politică, pentru a fi dreaptă, trebuie să respecte aceste componente dacă vrea să fie în serviciul omului.

1. Omul, ființă personală

Gândul modernității și-a pierdut transcendența prin renunțarea la metafizică. Consecințele unei asemenea renunțări sunt grave. Apoi, prin abordarea antropologică, și-a axat atenția asupra căutării adevărului despre om, formulată de Kant ca o întrebare radicală: *Was ist der Mensch?* Răspunsurile la această întrebare nu au lipsit, însă sunt insuficiente. Max Scheler ne amintea trei răspunsuri, cel biblic – *imago Dei* –, cel grec – *zoon logicón* sau *animal rationale* –, și cel darwinian – *vârful săgeții evoluției*. În realitate, odată lăsate deoparte ființa și „lanțul vietăților”, și acea *mirabilis connexio* a celor trei ordini ale creaturilor din lume – materială, vie, umană –, rămâneau în memorie descrierile ființei umane ca *microcosmos, quodammodo omnia*, „sinteză a Universului”. Paradoxul era evident: omul modern, ca și fiul risipitor al parabolei lui Luca, după ce a părăsit casa părintească, s-a înstrăinat într-o regiune îndepărtată, a uitat amintirile originii lui și nu era capabil să-și cunoască propriul destin. În realitate, a rămas singur, fără Dumnezeu, fără lume, și s-a văzut ca un produs al hazardului și necesității.

După aclamata „moarte a lui Dumnezeu”, a venit și fatala oră a „morții omului” și deja se începe să se vorbească despre „viitorul său post-uman”. În afara orizontului ființei, omul se rătăcește. S-au înmulțit științele omului și a redevenit actual visul prometeic de a produce, prin intermediul științei și al tehnicii, oameni clonați sau programați ca niște roboți. În timp ce ni se arată acești „androizi” „după imaginea omului”, în realitate, omul adevărat devine tot mai asemănător cu produsele lui. În această climă de confuzie, prinși în această cultură ce ignoră profunda realitate umană, răspunsul la întrebarea despre om devine imposibil. Niciodată omul nu s-a ignorat pe el însuși așa cum o face astăzi. New Age sau Harta pământului sunt expresii ale rătăcirii în care ne găsim. Din multe situații de nesuportat se înalță un strigăt de SOS ce denunță criza epocală și cere ajutor. Însă de unde poate veni salvarea? Vor putea oamenii politici de astăzi să dea un răspuns de salvare omului aflat în agonie?

Se impune calea întoarcerii pentru a ajuta omul rătăcit. Aristotel ne-a lăsat câteva căi valide pentru această întoarcere. În cartea lui despre suflet, pe care Hegel o apreciază ca fiind unul dintre pilăștrii culturii occidentului,

Aristotel propune un punct de plecare pentru înțelegerea sufletului omului: acesta este un act prim și substanțial. De aceea, omul este o ființă deschisă totalității, *quodammodo omnia*, pentru că are intelectul și mâinile. El ne-a dat două definiții complementare ale omului, una despre omul singur și alta despre omul cu om. Omul este o ființă vie, dotată cu intelect: „animal rațional”. Acest lucru îl distinge de toate celelalte ființe. Însă nu este solitar, ci social și politic prin natura lui. Mai mult, se naște într-o familie, trăiește în relație cu ceilalți, aparține unei comunități umane, fie deoarece doar în cadrul acesteia găsește răspunsul nevoilor lui, fie deoarece comunică cu oamenii prin limbaj. Familia și orașul îi sunt necesare omului. De aceea, este nevoie să înțelegem omul și ca *animale politicum*. *Polis*-ul nu este doar un loc, este o dimensiune co-naturală și necesară. După cum este descris de Aristotel, omul se găsește între *theos* și *zoon*. Unii oameni pot alege viața solitară, însă doar parțial. Dezvoltarea totală a vieții umane depinde de introducerea lui în viața socială. Omul nu este sufletul, deoarece are corpul cu simțurile, însă sufletul său conține corpul fiind formă a lui, formă substanțial unică, din care ia naștere specia. Omul este cetățean, și este în măsura în care trebuie să participe la viața orașului, pentru condiția lui de a fi liber. În acest cadru Aristotel nu a găsit loc pentru sclavi și femei.

Adevărul întreg despre om nu ne este dat de ereditatea culturilor, fie greacă sau romană. Cultura ebraică ne-a lăsat un element decisiv pentru înțelegerea omului. Privilegiul acestei culturi este de a fi primit o revelație despre Dumnezeu, ființa absolută, *Cel care este* (*Ex* 3,14), spirit, creator, care a dorit omul după chipul și asemănarea lui, și mai mult, prin faptul surprinzător al întrupării, s-a făcut om.

Descoperirea libertății subiectului uman, care fascinează cultura noastră, a ajuns numai odată cu creștinismul, pentru ca problema și misterul omului să-și găsească o soluție doar în lumina misterului lui Cristos. Această cale antropologică creștină are un răspuns la întrebarea despre om, întrebare și răspuns pe care le găsim propuse în mod exemplar în psalmul 8. Omul descoperă locul său în lume, făcut pentru el, numai în fața lui Dumnezeu, care l-a făcut și spre care se îndreaptă; în faptul că este după chipul lui (*ad imaginem*) își găsește fundamentul demnității lui umane. Această „imagine” (*imago*) se realizează deplin în primul cuplu, Adam și Eva, și în omul perfect care este Isus Cristos. Antropologia creștină propune adevărurile radicale despre om: realitatea lui compusă din trup și suflet spiritual, demnității lui spirituale ca imagine a lui Dumnezeu (*imago Dei*), destinul său în comuniunea cu Dumnezeu pentru totdeauna, binele și răul prezente în realitatea istoriei.

Nucleul antropologiei creștine este omul ca ființă personală. Acest termen – „persoană” – s-a încărcat de sensuri și semnificații de-a lungul istoriei. Se

crede că la origine ar fi fost un cuvânt etrusc, care înseamnă „mască”, mereu folosit în teatrul grec sau latin. Numai în cugetările lui Seneca se observă saltul de la teatru la subiectul ce poartă masca, de la persoană la personaj, apoi trece la subiecții care au un rol important în societatea civilă și religioasă, și, în sfârșit, se folosește pentru o anumită înțelegere a misterele, fie a celui central al Sfintei Treimi – un singur Dumnezeu și trei persoane –, fie al întrupării lui Cristos – două naturi și o singură persoană.

Conceptul de persoană, cel mai dens al metafizicii, coboară din înălțimi și nu se aplică doar persoanelor divine, ființelor spirituale, ci tuturor ființelor umane. De la Boetiu încoace, persoana desemnează un subiect individual de natură spirituală sau, după cum va spune sfântul Toma: cea mai perfectă dintre toate realitățile, subiectul care există în natura spirituală. Folosirea acestui cuvânt în cultura modernă se extinde la toate persoanele umane. Kant îl propune în deosebirea față de cuvântul „lucru”. Lucrul poate fi schimbat cu altul, are un preț, este mereu un mijloc. Total contrară este persoana ce are mereu o valoare infinită, nu admite schimbul cu o altă persoană, este mereu un scop, nu tolerează manipulări. Persoana nu este niciodată singură, este în raport cu o altă persoană. Persoana se exprimă printr-un pronume: „eu” – „tu” – „noi”, are nevoie de un *communio personarum*. Relația esențială este aceea de „a fi cu cineva”. Raportul interpersonal este de „conviețuire”, „cunoaștere” și, înainte de toate, „dragoste”.

Întregul adevăr despre om, din perspectiva umanismului creștin, fiind un preambul, condiționează acțiunea politică în toate activitățile lui în serviciul omului. Ioan Paul al II-lea, în prima enciclopică, *Redemptor hominis*, afirmă că și pentru Biserică omul este prima și principala cale de parcurs.

Politica este în mod propriu o cultură a cărei bază se găsește în natura ce nu poate fi ignorată. Întregul adevăr despre om nu se mulțumește cu cunoașterea ființei omului, ci îmbrățișează întreaga sferă a dezvoltării umane, în familie și în societate. Din această perspectivă se poate descoperi noblețea acțiunii politice și a complexității ei. Sferei politice i se poate aplica, cu distanța și analogia necesară, sfatul pe care sfântul Leon cel Mare îl dădea creștinului pentru a-l încuraja la școala lui Cristos: *Agnosce, oh politico, dignitatem tuam!* Recunoștința cuvenită fiecărui om, ca subiect și obiect al artei, și exercițiul politicii sunt primul pas spre o politică dreaptă.

Preambulul etic, în calitate de stea polară, poate lumina noaptea politică actuală.

2. Legea omului liber

Nu este de ajuns ca lumea politică să fie conștientă de demnitatea ființei personale a fiecărui om și de respectul ce i se cuvine, în exercițiul artei sale

de procurare a binelui comun tuturor din societate. Are nevoie de un alt preambul de aceeași importanță și valoare. Dat fiind că omul este mereu *homo viator*, călătorește mereu, în același timp, este și devine. „Ființa” lui implică „abilitatea”, „natura” lui implică „cultura”. În timp ce celelalte ființe sunt conduse de natură, numai omul are nevoie să o domine, să o pună în serviciul său. „Cultura” este ceea ce omul adaugă naturii sale, de la care pornește și pe care o ajută. Kant ne sfătuia, în antropologia lui, să lăsăm la o parte tradiția care până la Cartesiu se limita la cunoașterea a ceea ce omul a primit de la natură, pentru a descoperi ceea ce poate face el cu libertatea lui. Pico della Mirandola indică această cale a libertății, care deosebește omul de toate celelalte ființe din Cosmos. În viziunea lui, omul nu primește o ființă fixă, ci are privilegiul să se modeleze cum vrea.

În acest climat cultural are loc ruptura dintre natură și libertate. Natura este negată, uitată, călcată în picioare, iar libertatea devine un mit. Drama modernității își are rădăcinile în mistificarea libertății în dauna naturii omului. Problema politică a zilelor noastre, după Auschwitz, Gulags, Shoah și atâtea alte genociduri, este întoarcerea la fondarea libertății în aceeași unică persoană umană. La începutul celui de-al treilea mileniu constatăm peste tot foamea și setea după fundamentul libertății. Se simte nevoia normelor și regulilor respectate de toți la nivel mondial, nevoia unei *Weltethik* care să deschidă drumul păcii. Cultura prezentului a ajuns la „abolirea omului”, dar caută, în același timp, un fundament absolut, la nivel universal. Răspunsul la această nevoie de fundament al dezvoltării omului în lume, ca ființă personală de natură liberă, se găsește propus și bine fondat în „legea morală a omului”, în așa-numita *lex naturalis*. Cunoașterea acestei legi este un al doilea preambul antropologic, presupus ca fiind necesar pentru o acțiune politică dreaptă. Așa-numita *lex naturalis* propune punctul de întâlnire între natura și libertatea umană, garantează fundamentul cerut la nivel universal și dă rațiune infinitei creativități culturale a istoriei umanității.

Întoarcerea la legea naturală trebuie să depășească unele obstacole. Primul este refuzul modern al naturii, sau al esenței, al tuturor realităților, chiar și al celei umane. Natura este înlocuită de mit, de hazard și de necesitate, de ideologii, pentru a fi apoi aruncată pe fereastră. Omul post-modernității a devenit arogant, și încearcă chiar să-l înlocuiască pe însuși Creatorul lumii. Poetul roman Horațiu ne avertiza: natura dată afară pe ușă, intră pe fereastră: *Natura si furca expellas, tamen usque recurret!* Natura se găsește în orice realitate creată sau necreată. Putem vorbi despre natura lui Dumnezeu, a îngerilor, a oamenilor, a ființelor. Natura nu se opune libertății. Pot exista ființe în cultura cărora să fie și libertatea, așa cum este cazul ființelor spirituale. Natura omului implică libertatea în

măsura în care el este stăpânul actelor sale. Ființa lui implică rațiunea și libertatea. *Bonum hominis est secundum rationem esse!* Omul este liber, însă libertatea lui nu este una absolută, care să-l excludă pe Dumnezeu, așa cum credea Sartre; se bucură de libertatea umană, personală.

Al doilea refuz este cel al imperativelor morale, al conștiinței și al sensului moral. Omul a pierdut acest sens, așa cum a pierdut și sensul păcatului, sau al răului prezent în istorie. Pornind de la Hume, încep să fie refuzate dimensiunea etică și religioasă. Este refuzată capacitatea umană a transcendenței. Hume invită cititorii să intre în bibliotecă și să arunce pe fereastră, în Tamisa, toate cărțile care vorbesc despre metafizică. Kant spune că așa s-a eliberat de visul său dogmatic.

În fața acestei propuneri, inteligența umană revendică spațiul cultural al adevărului. Pentru a refuza metafizica, trebuie să apelăm la metafizică. Împotriva rătăcirii „gândirii slabe” este necesară întoarcerea la lucrurile adevărate, la forța invincibilă a adevărului și la capacitatea umană de a ajunge la adevăruri absolute, lucru pe care și așa-numita „gândire slabă” îl afirmă în timp ce vrea să îl refuze.

În acest context, propunerea sfântului Toma referitoare la „legea morală a omului”, sau *lex naturalis*, își recuperează toată importanța. Trebuie să cunoaștem de aproape propunerea și dezvoltarea ei. Articolul 2 al alineatului 94, din I-II *Summae theologiae*, este unul dintre monumentele geniului, similar celui despre cele cinci căi, sau celui despre proprietățile transcendente ale ființelor. Noțiunea de *lex naturalis*, departe de a fi o negare a orizontului libertății, înseamnă o anumită cooperare cu Dumnezeu în opera conducerii lumii prin intermediul providenței. Formula definitivă, lucidă și transparentă este aceasta în formularea ei latină precisă: *Lex naturalis nihil aliud est quam participatio legis aeternae in creatura rationali*. Toate creaturile au un rol în providența ce guvernează lumea, prin intermediul propriilor operații. Însă în ceea ce privește ființele fără rațiune, este vorba doar despre o participare pasivă, în timp ce vorbim despre o participare activă în cazul creaturilor dotate cu rațiune. Omul și ființele spirituale au o participare liberă. În lumea materială, doar omul este providență pentru el însuși, decide și colaborează într-un mod responsabil, ia parte la activitatea lui Dumnezeu care guvernează lumea prin legea eternă. *Lex naturalis* este legea rațiunii fie speculative, fie practice. Ea dirijează activitățile umane. Acțiunea umană speculativă pornește de la principiul pe care se fondează cunoștința, ființa. Totul pornește de la acest prim concept și de la prima judecată, prin intermediul căreia este afirmat sau este negat principiul de contradicție și legea rațiunii. În rațiunea practică este și un principiu analog care este formulat ca o lege: a face binele, a nu face răul: *bonum est faciendum et prosequendum, et malum vitandum*.

Binele se prezintă ca scop absolut, ca primul principiu al ordinii practice. *Lex naturalis* impune rațiunii practice binele ca scop de dorit. Aceasta este prima dintre înclinațiile naturii umane.

Din acest punct de plecare al rațiunii practice derivă alte precepte, care se manifestă în *inclinationem naturales*. Sfântul Toma descoperă trei ordini ale acestor înclinații: prima este cea a naturii vii, a doua – a naturii animale și a treia – a naturii raționale; prima natură are înclinații spre ființă și refuză neființa; a doua ordine are înclinații spre transmiterea vieții prin specie, iar a treia ordine prezintă înclinații superioare spre adevăr, Dumnezeu, spre viața persoanei în societate. Toate acestea sunt la nivel universal. În cazul omului, toate pornesc de la suflet care este formă substanțială. Între ele este mereu o ordine. Ordinea înclinațiilor manifestă ordinea preceptelor legii morale.

Lex naturalis, manifestată de înclinații, este legea morală a ființei om. Legea este după măsura omului, ființă personală liberă. Înclinațiile sunt din natură, însă au nevoie de o „lege culturală”. Sunt „semne” pe drumul călătorilor, indicații pentru a nu greși drumul în timpul călătoriei, „precepte” pentru siguranță. Aplicarea concretă este încredințată oamenilor politici; ei sunt chemați să alcătuiască legile pozitive în orizontul diverselor posibilități. Ceea ce nu putem face este să ne împotrivim acestei *lex naturalis*. Dat fiind că această lege este fundamentul ultim al valorii sale universale, ea este și un zid care nu poate fi escaladat. Legile contrarii acestei *lex naturalis* nu sunt angajatoare, nu pot obliga, nu trebuie numite legi, pentru că, în realitate, sunt corupții ale legii. În latină este formulat astfel: *Unde omnis lex humanitus posita in tantum habet de ratione legis, in quantum a lege naturae derivatur. Si vero in aliquo a lege naturali discordet, iam non erit lex, sed legis corruptio.*

Acest al doilea preambul al acțiunii politice nu este doar în perfectă conexiune cu primul, ca o prelungire a acestuia, ci este și răspunsul cerut ca fondare a unei etici la nivel universal, pentru toți oamenii și pentru toate timpurile. Este confirmarea necesității eticii pentru o acțiune politică dreaptă. Nu va fi o temă ușoară pentru cultura actuală, care refuză natura, care se încredințează „dictaturii relativismului”, care se mulțumește cu majoritatea sau consensul pentru legiferare și se încrede în puterea științei și a tehnicii pentru a realiza ceea ce este posibil, fără a se interesa dacă este permis sau nu. Dând curs invitației lui Hume, de a ne așeza lângă fereastră pentru a arunca în râu toate cărțile „îmbibate” de metafizică, am avea nevoie acum de un bun cunoscător al *lex naturalis*, care să se așeze lângă fereastră pentru a face același lucru cu toate sentințele și legile pozitive în vigoare contrarii acesteia. Numărul lor este atât de mare încât ar ajunge să formeze un dig și să oprească curentul râului.

Nu ne luptăm degeaba împotriva naturii. Se spune că Dumnezeu iartă mereu, oamenii uneori, însă natura niciodată. Marile catastrofe ale secolului al XX-lea sunt o lecție foarte clară a acestei politici a *Übermensch*-ului, sau a „Fratelui mai mare” (*Big Brother*). Filozoful Bacon, care a intuit marea schimbare modernă, când știința nu mai este căutată pentru contemplare sau pentru *gaudium de veritate*, ci pentru a stăpâni, dat fiind că știința este putere – *scientia et potentia in unum coincidunt* –, ne-a indicat și metoda de adoptat în fața naturii, care învinge atunci când o urmăm – *natura parendo vincitur!* Totul stă în indicarea drumului spre o acțiune politică dreaptă: să ținem cont de *lex naturalis*, ca preambul etic necesar și fundament solid al adevărului omului.

3. Drepturile umane

Un al treilea preambul, în strânsă legătură cu cele precedente, tot de natură etică, îl identificăm în ospitalitatea manifestată de așa-numitele „drepturi umane”. *Lex naturae* sau „legea morală a omului” are o legătură profundă cu dreptul, dat fiind că legea este mereu *aliqualis ratio juris*. În realitate, gândul modern, care manifestă o atât de mare dificultate în a accepta „legea morală a omului”, primește cu pasiune „drepturile umane”. Sub un anumit aspect, aceste drepturi sunt expresia contemporană a *lex naturae*, dat fiind că au devenit piatra unghiulară a societății moderne și semnul promovării umane la nivel mondial. *Jus sive iustum* este ceea ce se potrivește prin natura sa altuia. Sunt drepturi naturale care privesc lucrurile și „drepturile umane” exclusive omului: *ius sive iustum naturale est quod ex sua natura est adaequatum vel commensuratum alteri* (II-II, 57, 2). Însăși natura înclină spre om ceea ce este spre binele lui. Când vorbim despre „drepturi umane”, facem un salt dincolo de drepturile naturale pentru a include facultățile subiective. Juriștii nu sunt de acord cu acest mod de a vorbi, care pune la același nivel drepturile naturale, acelea subiective și uneori legile. Pe de altă parte, drepturile umane nu au lăsat loc datoriiilor asociate, care le preced.

Drepturile umane s-au dezvoltat pornind din secolul al XVIII-lea până astăzi, și au intrat pe fereastra revoluțiilor, mai ales, a Revoluției Franceze, care a proclamat *les droits de l'homme et du citoyen*. Astăzi astfel de drepturi sunt văzute ca „semne ale timpului”. Punctul culminant al acestui proces ascendent are loc în anul 1948, când ONU, după îngrozitorul al Doilea Război Mondial, a propus și a publicat așa-numita „Declarație universală a drepturilor omului”. Rolul acestui document este tot mai mare. Atitudinea magisteriului Bisericii față de această Declarație este simptomatică. S-a trecut de la refuzul adoptării ei, *du rejet a l'engagement*, cum

spune cardinalul Roger Etchegaray: primul moment a fost cel al unui refuz, ca și cum ar fi fost *opus diaboli* care lucrează împotriva „drepturilor lui Dumnezeu”; al doilea moment a fost de primire în enciclica *Pacem in terris* din anul 1963, în care drepturile sunt văzute „ca o piatră miliară în drumul umanității” și completate cu cercetarea fundamentului demnității persoanei umane și a datoriilor asociate. Al treilea pas s-a verificat în pontificatul Papei Ioan Paul al II-lea, care din prima lui enciclică merge dincolo de literă, pentru a culege spiritul și pentru a face din aceste drepturi norma societății de astăzi și măsura promovării celui singur și a comunității popoarelor.

Desigur, nici în acest domeniu nu este aur tot ce strălucește, și drepturile umane, împreună cu datoriile respective, trebuie să fie acceptate de popoare. Există o ordine în drepturile persoanei. După dreptul la viață vine cel la libertatea religioasă. Drepturile nu sunt concesiile ale statului, mai degrabă, trebuie recunoscute, tutelate, promovate și bine fondate. Piatra unghiulară este sacralitatea persoanei umane, care trebuie respectată și recunoscută. Persoana umană nu este supusă complet comunității politice, ci este un subiect unic și irepetabil, care se supune total lui Dumnezeu.

Drepturile umane sunt și un preambul etico-juridic ce condiționează arta și activitatea politicii. În confuzia doctrinală a timpului nostru, în obscuritatea noțiunii răului, s-au dezvoltat și au fost acceptate atâtea drepturi false împotriva vieții, a demnității, a naturii umane, care trebuie denunțate. Politica are nevoie de ajutorul eticii.

Concluzie: primatul eticii în activitatea politică

Cultura contemporană a trezit acel *animale politicum* ce se găsește în fiecare om. În trecut, această dimensiune stătea în umbră sau era un organ uitat. Aceeași antropologie se mulțumea cu analiza „animalului rațional”. Acum situația este cu totul invers. S-ar putea spune că animalul politic acaparează dimensiunea rațională. Ființa omului cedează locul puterii asupra omului. Pragmatica se impune asupra științei și a filozofiei politice. Politica devine nu doar autonomă, ci și omnipotentă, și își asumă acel *jus*, ca *jus utendi et abutendi*.

Vine momentul să construim digul pentru a opri apele devastatoare ale torentului politic. Filozofia este chemată în ajutor. Politica este o artă în serviciul omului, nu împotriva omului. Este potrivită sentința lui Protagora: omul este măsura și norma activităților lumii politice. Și în această perspectivă se găsește echilibrul între dimensiunile raționalului și ale politicului, primatul reciproc al ambelor. Sfântul Toma de Aquino, *Doctor humanitatis*, ne arată drumul de urmat. Pe de o parte, trebuie să recunoaștem

primatul naturii umane asupra culturii, și deci limitele activității umane. Primatul eticii în exercițiul politicii este concluzia discursului nostru.

Importanța gândirii sfântului Toma este decisivă. El a descoperit rolul virtuților morale în fața celorlalte dimensiuni ale umanului. De fapt, virtuțile morale sunt virtuțile autentice, care nu doar fac buna lucrare și lucrul, ci fac bun însuși omul. Și acesta este lucrul care contează: cunoașterea și operarea sunt supuse acțiunii. În ordinea făcută de rațiune în activitățile politice sunt două virtuți centrale – prudența și dreptatea. Aceasta este virtutea omului în societate, care este capabilă să-i dea fiecăruia ceea ce i se cuvine. Aristotel o compară cu steaua dimineții. Sfântul Toma ne spune că virtuțile morale sunt proprii omului, creatură ce se găsește în lanțul ființei între spirite și bestii. Sfera politicului se ocupă de dreptate și de pace în orașul de pe Pământ.

Sfântul Toma ține cont și de măsura umană a politicii. El exprimă acest lucru când arată orizontul legilor: în dependența față de *lex naturalis* sunt legile și drepturile, fie ale oamenilor, fie cele civile. Sfântul Toma numește aceste legi *lex humanitus posita*. Adverbul *humanitus* este foarte semnificativ, arată faptul că legile propuse de om trebuie să aibă un raport cu legea morală a omului, deoarece fie sunt concluzii ale principiilor prime, fie aplicații ale realității existențiale. Totul trebuie făcut având în vedere umanitatea omului: *humanitus*.

Primatul eticii asupra politicii își are rădăcinile în raportul cu natura omului, cu actul uman și condiția lui liberă, care implică libertatea de contrarietate căreia îi aparține alegerea între bine și rău. Această condiție de etică precede sfera politică. Politica dreaptă are nevoie de oameni corecți, condiție foarte exigentă, care nu se verifică *ut in pluribus*. Această lacună etică stă la originea crizei epocale a modernității. Cum poate fi vindecată această stare de rău? Doar prin oameni corecți. Criza politică ne trimite iarăși la origini, la primatul eticii. Ne găsim în situația lui Prometeu, însărcinat de Zeus să creeze oamenii. Ei aveau toate elementele esențiale necesare noii specii, însă când erau puse la un loc, conviețuirea era imposibilă: le lipsea respectul față de zei și sensul celuiilalt, adică rațiunea și etica. Prometeu a găsit remediul printr-un salt în cer și prin furtul virtuților ce le lipseau. Și astăzi, în timp ce nu funcționează nici familia, nici școala, descrise de sfântul Toma ca *uterus spiritualis*, ne aflăm în întunericul nopții politice, atât timp cât vor fi desconsiderate și uitate etica și religia, dimensiunile cele mai profunde și universale ale culturii umane.

Notă bibliografică:

Mi s-a părut mai potrivit să nu scriu note în josul paginii pentru a ușura sarcina cititorului. În această notă finală aș vrea să sugerez numai trei lucrări complementare:

Despre antropologie:

A. LOBATO, *El hombre en cuerpo y alma*, Edicep, Valencia 1994.

Despre legea morală:

A. LOBATO, *La politica a misura d'uomo*, ESD, Bologna 1990.

Despre drepturile umane:

A. LOBATO, *Les droits de l'homme*, NEL, Paris 1989.